

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЛІНГВІСТИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет романської філології і перекладу

Кафедра романських мов

Курсова робота з філології на тему:
«ФОРМУВАННЯ СЛОВНИКОВОГО СКЛАДУ ФРАНЦУЗЬКОЇ МОВИ XVII-
XVIII СТОЛІТЬ:
ПУРИСТИЧНІ ТА АНТИПУРИСТИЧНІ ТЕНДЕНЦІЇ»

Допущено до захисту
«__» _____ 20__ року

Студента групи МЛф 13-21 факультету
романської філології і перекладу
денної форми навчання,
освітньо-професійної програми
Французька мова і література,
друга іноземна мова, переклад
за спеціальністю 035 Філологія
Лепій Тетяни Олексіївни

Завідувач кафедри
романських мов

_____ Рубан В.О.
(підпис) (ПІБ)

Науковий керівник:
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри романських мов
Єсипович Катерина Петрівна
(науковий ступінь, вчене звання, ПІБ)

Чотирибальна шкала _____
Кількість балів _____
Оцінка ЄКТС _____

КИЇВ – 2024

АНОТАЦІЯ

Дана курсова робота присвячена дослідженню звукової системи французької мови в класичний період (XVII–XVIII століття).

Розділ 1 містить огляд фонетичної системи французької мови, зокрема її звукових особливостей на фоні історичних та соціокультурних змін того часу. Він також розглядає звукову систему французької мови на фонематичному та просодичному рівнях. Розділ 2 висвітлює особливості тодішньої мови. Результати дослідження дозволяють зрозуміти особливості звукової системи французької мови в класичний період та її вплив на культурний контекст того часу.

У роботі розглядаються основні фактори, що впливали на розвиток лексики французької мови, зокрема культурні, соціальні та політичні зміни. Особлива увага приділяється ролі Французької академії, створеної в 1635 році, у стандартизації та очищенні мови від запозичень, а також впливу літературних та наукових діячів того часу на збагачення словникового запасу.

Пуристичні тенденції досліджуються через призму діяльності мовознавців і літераторів, які прагнули зберегти чистоту французької мови, усуваючи іноземні запозичення та запроваджуючи власні неологізми. Антипуристичні ж тенденції розглядаються як відповідь на надмірний пуризм, акцентуючи на важливості інтернаціональних контактів і впливів на розвиток мови.

Результати роботи демонструють складність та багатогранність процесу формування словникового складу французької мови, а також значущість балансу між пуристичними та антипуристичними підходами для збереження мовної ідентичності та відкритості до нововведень.

Ключові слова: *звукова система, класичний період, фонетика, просодія, граматисти, вокалізм, консонантизм.*

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1 ЗВУКОВА СИСТЕМА ФРАНЦУЗЬКОЇ МОВИ КЛАСИЧНОГО ПЕРІОДУ.....	7
1.1 Історичні, соціальні та культурні зміни Франції XVII–XVIII століть.....	7
1.2 Теоретичні засади досліджень звукової системи французької мови класичного періоду	12
Висновки до розділу 1.....	17
РОЗДІЛ 2 РОЗВИТОК ФРАНЦУЗЬКОЇ МОВИ В XVII – XVIII СТОЛІТТЯХ...18	
2.1 Особливості розвитку граматичної думки у Франції XVII-XVIII ст.....	18
2.2 Хронологічна варіативність французької мови.....	23
2.3 Пуристичні та антипуристичні тенденції розвитку словникового складу французької мови XVII-XVIII ст.....	29
Висновки до розділу 2.....	
ВИСНОВКИ.....	35
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	36
СПИСОК ДОВІДКОВОЇ ЛІТЕРАТУРИ	37
СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ.....	38

ВСТУП

Історія мови — це вивчення її еволюції. Наприклад, французька сьогодні вже не така, як на початку століття. Якщо порівняти два тексти різних періодів, наприклад, давньофранцузьку мову IX-XIII ст. і сучасну французьку мову XIX-XX ст., ми знаходимо слова, стара форма яких сильно відрізняється від сучасної. Порівняння дає нам зрозуміти, що зміни, яких зазнали порівнювані слова, вплинули не лише на їх написання, але й на морфологію, вимову та синтаксис. Старий текст також містить слова, які не збереглися донині. Відновити історію французької мови означає показати, як через історичні потрясіння, зовнішні відносно мови, і зокрема лінгвістичні явища, латинська мова солдатів, колоністів чи римських торговців поступово трансформувалася до такої міри, що стала незрозумілою для тих, хто знав лише латинську мову часів Цицерона. Це також показує, як нещодавно багатомовна країна, де розмовляли французькою, ельзаською, бретонською, баскською та багатьма діалектами та мовами, стала офіційно одномовною. Отже, історія мови висвітлює загальні тенденції еволюції.

Найважливішою тенденцією в еволюції французької мови є трансформація латинської синтетичної системи у французьку аналітичну систему, яка торкнулася всіх частин мовної системи: фонетики, граматики, лексики, синтаксису. Докорінні зміни в характері мовної системи відбувалися поступово. А зміни в мові можна спостерігати, порівнюючи два тексти різних епох.

Соціальний характер мови висвітлює зв'язки, що існують між життям народу, який розмовляє мовою, і життям цієї мови. Наприклад, латинь стає мертвою мовою за відсутності людей, які нею розмовляють. Пікардський, норманський, лотарингський та інші діалекти стали народною мовою, тоді як франсьєн став літературною мовою після захоплення королівської влади. Ми не можемо зрозуміти

різні шляхи розвитку діалекту, не вивчивши історичної долі кожної провінції. Політичні події, економічний і культурний розвиток країни впливають на мову і особливо на словниковий запас. Наприклад, розвиток наук, мистецтв і ремесел привів до XVII-XVIII ст. формування наукової термінології.

Велика французька революція 1789 року принесла формування політичної термінології. Військові кампанії в Італії, які тривали з 1494 по 1558 р.р., принесли французам багато військових термінів (атака, бастион, солдат). Терміни музики та живопису (серенада, живопис, акварель) прийшли з італійської мови завдяки італійському впливу в XV-XVIII століттях. Досить легко простежити зв'язки між лексичними змінами та соціальною історією. Але є багато інших змін, які неможливо пояснити безпосередньо за допомогою конкретних соціальних змін. Це зв'язки між фонетичними та морфологічними змінами та історичними подіями. Але все ж деякі явища фонетики та морфології можна пояснити контактами народів, співіснуванням мов, двомовністю, взаємним впливом мов, які існують по сусідству. Наведені приклади свідчать, що життя мови і життя народу тісно пов'язані між собою. Ось чому ми розрізняємо дві сторони історії мови:

а) зовнішня історія, яка прагне встановити обумовленість мовних змін соціальними змінами;

б) внутрішня історія, яка вивчає лінгвістичні причинності.

Метою є дослідження формування словникового складу французької мови XVII-XVIII століть: пуристичні та антипуристичні тенденції.

Для досягнення зазначеної мети було сформульовано такі **завдання**:

- дослідити історичні, соціальні та культурні зміни XVII–XVIII ст.;
- розглянути теоретичні засади досліджень звукової системи французької мови класичного періоду;

- визначити особливості розвитку граматичної думки у Франції XVII-XVIII ст.;
- проаналізувати хронологічну варіативність французької мови:
- визначити пуристичні та антипуристичні тенденції розвитку словникового складу французької мови XVII-XVIII ст.

Об'єкт дослідження. Об'єктом дослідження є словниковий склад французької мови XVII-XVIII ст.

Предмет дослідження. Предметом даної курсової роботи є аналіз лексики французької мови класичного періоду.

Методологічна основа роботи. При написанні роботи були використані такі методи дослідження: системно-структурний метод; метод аналізу літературних джерел; аналіз, синтез.

Практичне значення одержаних результатів. У курсовій роботі було досліджено фонетичну систему французької мови у XVII–XVIII ст. Це може бути застосовано при вивченні даної теми студентами.

Робота складається з вступу, двох розділів, висновків та списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи складає 36 сторінки. Кількість джерел – 23.

РОЗДІЛ 1

ЗВУКОВА СИСТЕМА ФРАНЦУЗЬКОЇ МОВИ

КЛАСИЧНОГО ПЕРІОДУ

1.1 Історичні, соціальні та культурні зміни Франції XVII–XVIII століть

Перша половина XVII століття мови у Франції відзначена серйозними соціальними зрушеннями. Твердження моделі монархії класичного зразка призвело до трансформації правлячих еліт. Саме тоді королівська влада отримує потужні фінансові ресурси, дворянство, навпаки, руйнується й у пошуках грошей прямує до трону. При королівському дворі збираються різноманітні по соціальному відношенню групи людей – родове дворянство, принци крові, дворянство мантиї, впливові фінансисти, адміністративна буржуазія, ремісники, купецтво. Відбувається процес формування придворних еліт, який Норберт Еліас назвав "Еволюцією лицарства у придворний стан" [4]. Через це формується нова соціальна ідентичність правлячих еліт.

Еміль Шалк вважає, що приблизно в 1660-х роках у французькому суспільстві відбувається перехід від ментальності сімейної до ментальності колективної та формуються нові соціальні групи [5]. На його думку, це призводить до соціалізації особистості, коли люди починають ідентифікувати себе не з домівкою, а із соціальною групою. Якщо аристократ у середньовічно-ренесансну добу мислить категорією будинку, сім'ї, графства, то в монархічній державі він починає відносити себе до певної соціальної групи. Проте, не лише як королівський двір, а й як новий соціокультурний простір – світські і літературні салони стали майданчиком, де відбувалася зустріч різних верств населення, генерувався новий стиль поведінки й стиль повсякденного життя.

Одним словом, відбувалася соціалізація особистості, що

передбачає усвідомлене віднесення себе до певної соціальної групи в структурі монархії класичного зразка, зміна системи культурних цінностей та патернів поведінки. Модель монархії класичного зразка, що формується, і нова ієрархія цінностей вимагали іншої ідеології для того, щоб зцементувати різнорідне в соціальному відношенні суспільство, зібране при королівському дворі. Лицарський героїчний ідеал змінюється ідеалом шляхетної та галантної людини, формуються нові ціннісні моделі, правила гарного тону та код гармонійної спільності. Придворна знать організовує своє існування навколо ідеалу вихованості та витонченості. Освіченість, правильне літературне мовлення стають обов'язковою умовою відповідності галантному ідеалу. Ще на початку XVII ст. Франсуа дю Суве формулює революційну для того часу думку, що дворянин відрізняється від простолюдина освіченістю: "Ми перші по суті, так не будемо останніми за своїми здібностями" [6].

До середини 30-х р. XVII ст. культура та освіченість стали відмінною рисою благородного стану. Звичайно, головною якістю була, як і раніше, військова доблесть, але з'являються інші вимоги: "дворянин повинен бути чемним, граціозним, повним прекрасних манер", – проголошує в 1608 Ля Беродьєр [7].

Отже, у першій половині XVII ст. ми спостерігаємо процес утворення нової придворної еліти, поєднаної галантним ідеалом. На середину XVII ст. відбулося сприйняття галантного ідеалу французьким королівським двором. "Людовік XIV почав своє царювання в той час, коли героїзм переважав галантність, маючи дещо більше необхідності в галантному образі, ніж у тому, що оточує воїна-героя" [8].

Що являв собою ідеал шляхетності та галантності? Головна функція галантного ідеалу – це пом'якшення грубих лицарських вдач, підпорядкування поведінки індивіда соціальним правилам. Ремі Сеселен вважає, що ідеал шляхетної та галантної людини першої

половини XVII ст. – це продукт наслідування, результат синтезу природи та мистецтва з естетикою, яка хоче, щоб мистецтво було імітацією "прекрасної природи". Шляхетну і галантну людину точно не описати, це щось невловиме, оскільки вона "не є об'єктом розуму, але дуже точного смаку" [9]. Вона розсудлива і стримана, без екзальтації та перебільшення, має універсальні якості, має пристойні манери. Це – світський ідеал, який передбачає, насамперед, світські якості, позитивно зрозумілі сучасниками, звідки впливає основний принцип та вісь нової естетики – мистецтво подобається. "Вся світська теорія шляхетності та галантності завершується виходом на простір мистецтва, що подобається. Щастя людина може знайти лише у світському житті, яке замінює героїчні та моральні зусилля" [10].

Важливим чинником, що вплинув на новий галантний ідеал, було картезіанство. Відновлення цілісності світу та суб'єкта досягається у філософії Декарта тим, що він повертає людину всередину самої себе. Своім трактатом про пристрасті Декарт прагне привести людину в гармонію зі світом. Дуже багато дослідників недооцінюють вплив Декарта на галантний етос, що формується. Картезіанство широко поширюється в салонному середовищі, яке генерує погляди на стиль і спосіб життя шляхетної світської людини: "Відкинута школою філософія Декарта була зустрінута салонами. Жінки, які становили суверенну імперію, були її першими адептами", – пише один із перших дослідників Декарта Фуше де Карей [11].

Послідовники Декарта продовжують розвивати його ідеї. Філософ, мораліст, священик, що відвідував літературний салон Мадлен де Скюдері, Домінік Буур пише про збалансованість зовнішнього та внутрішнього у шляхетних людей [12].

Шляхетна і галантна людина – це, насамперед, особистість, яка має бути звернена всередину себе, до своїх індивідуальних якостей. Не служіння соціуму, а внутрішній світ людини визначають її самоповагу та

повагу до соціуму. На тлі того, що двір і простір салонів були складною і структурованою ієрархією, індивідуальні якості людини стають дуже важливими, як можливість виділитися, і, як наслідок, піднятися вище.

Новий філософсько-світоглядний фундамент картезіанства та галантний ідеал змінюють погляд на сенс творчості та на мистецтво. У світських салонах поступово виробляється ідея мистецтва. Літературні, філософсько-моралістичні суперечки, які з'являються в листах маркізи де Севіньє [13], Нінон де Ланкло [14], графа Бюссі-Рабютена [15] виводили мистецтво з рівня практичного сприйняття, рівня ремісничого до рівня художнього мислення. Якщо естетична насолода від оформленого інтер'єру чи творів мистецтва є абсолютно суб'єктивним досвідом, реакцією конкретного суб'єкта [16], то для того, щоб однаково сприймати естетизований простір, слід мати близький естетичний смак, спільно набутий естетичний досвід.

Саме світські салони були тим соціо-культурним простором, у якому формувалися, виховувалися та уніфікувалися уподобання французької еліти, місцем набуття естетичного досвіду.

Яскравим прикладом може бути роман Мадлен де Скюдері "Артамен чи Великий Кір", у якому Мадлен де Скюдері, взявши фантазійний сюжет, зобразила все вище суспільство Франції цього часу [17]. На підставі цього роману Віктором Кузеном була написана книга "Французьке суспільство XVII століття відповідно до "Великого Кіра" Мадлен Скюдері", в якому він виконує дешифрування персонажів та подій, що описуються в романі [18].

У романі Скюдері паризьке світське суспільство перетворює себе на предмет літературного опису, психологічного спостереження і співвідносить себе з ідеалами, що склалися. Повсякденне життя аристократів перетворюється на витвір мистецтва та предмет естетичного милування.

Наступними умовами естетизації повсякденності є секуляризація

мистецтва та його інституалізація, а також виробництво художньої продукції в промислових масштабах. Королівська влада вважала підтримку вільних мистецтв важливою складовою своєї політики. Ще за Рішельє під заступництвом короля виникає Французька академія (1635), при Людовіку XIV Королівська академія живопису та скульптури (1648), реформована в 1663 році, Королівська академія танцю (1662), Королівська академія музики (1669), які об'єднуються в Королівську академію музики та танцю (1671), Академія архітектури. На відміну від ренесансів академій, які перебували під патронажем світських чи духовних правителів, французькі академії були державними установами в системі монархії класичного зразка на початку XVII ст. [19].

Посада секретаря чи бібліотекаря за знатної особи була найкращою можливістю. Служити королю стає рівносильно тому, щоб служити державі. В епоху Людовіка XIV письменник, артист, художник набуває нового соціального статусу і нового місця в суспільстві. Протекціоністська та меркантилістська політика міністра фінансів Кольбера призводять до створення індустрії розкоші: "Щодо розкоші, фактора престижу, він [Кольбер] шукає можливості нею керувати. Численні академії, які з'явилися під час його перебування на посаді міністра, поєднують еліту вчених, письменників, художників, щоб задавати тон, щоб формувати смак як у думках, так і в мистецтві під контролем держави, звичайно ж" [20]. З цього моменту починається розвиток індустрії розкоші, Париж перетворюється на центр виробництва меблів, декоративно-ужиткового мистецтва, gobеленів, мережива, предметів категорії люкс.

Німецький мандрівник Крістоф Йоахім Неймец пише на початку XVIII століття: "Розкіш, марнославство, пишність доведені в Парижі до краю. Скільки тисяч залізних (брязкальців, прикрас) та галантерейних крамниць французи заснували у різних країнах, які продають галантерейні товари та тканини, зроблені в Парижі? Більше того, я знаю,

що знатні німці, щоб купити всілякі наряди, відправляють терміново до Франції людей, щоб привезти нову моду. І хоча фабрики виникають всюди, Париж зберігає свою довіру і перевагу тим, хто шукає нову моду" [21].

Отже, очевидно, що у Франції XVII ст. є всі умови для процесу естетизації повсякденності. Процес формування нових еліт завершується до середини XVII ст., формується новий естетичний смак та естетичний ідеал, який можна перенести на предметно-просторове середовище, структурні зміни художнього життя призводять до нового соціального стану артистів та виникає індустрія розкоші.

1.2 Теоретичні засади досліджень звукової системи французької мови класичного періоду

З XVI ст. французька мова стає головним засобом комунікації у державі. У 1539 р. король Франциск I (1515-1547) підписав указ – Ордонанс Вілле-Котре (Ordonnance de Villers-Cotterêts), який наказував використовувати французьку мову в діловодстві та офіційній сфері. Це рішення не тільки закріпило відхід від латині, але сприяло подальшому закріпленню мовного варіанта королівської столиці – Парижа та Іль-де-Франса, – завдавши таким чином серйозного удару регіональним діалектам.

Зміна ролі французької знову поставила питання вироблення канонічних норм. "Консервативні" грамматики як і раніше розглядали мову Франції як зіпсовану латинську, проте поступово лінгвісти приходять до висновку, що повернути існуючу мову до латині неможливо, і головним завданням є збагачення та розвиток мови, що вже склалася. Доказом високого рівня синтаксичної та лексичної стрункості може бути той факт, що в середині XVI ст. з'являється найвідоміший твір французької літератури "Гаргантюа та Пантагрюель"

Франсуа Рабле.

Найважливішою фонетичною зміною XVI ст. можна назвати перехід до фразового наголосу (слова зливалися в одну фразу за змістом, і наголос ставився лише на головному слові). У рамках злитої фрази з'являється таке явище, яке ми зараз називаємо "зв'язкою" (нечитані приголосні наприкінці слів тепер виявлялися вже як би в середині і "оживали", тобто починали читатися (пор. суч. *vous êtes*, де зв'язка між словами дає звук [z]).

Остаточно стягуються дифтонги і трифтонги, завдяки чому слова набувають своєї сучасної фонетичної форми. Цікаво, що у французькій мові є слово *château* (замок), в якому, напевно, зібралися до купи відразу всі фонетичні перетворення, що відбулися у французькій. Спочатку було латинське слово *castellum* (*castella*). У період народної латини воно втратило *s* в позиції перед згодою (попереду голосної, що стоїть, намалювали циркумфлекс, або "будиночок"), перед передньомовним звуком [a] приголосний [k] сформувався в [ч], далі ця африката спростилася до [ш], потім у ході вокалізації [l] перетворилося [u], через що на кінці утворився трифтонг *eua*, далі він перейшов у трифтонг *eau* і стягнувся в монофтонг [o]: *castella* -> *câtella* -> *châtella* -> *châteua* -> *château*. За такою ж схемою трансформувалися *camel* -> *chameau* (верблюди), *alter* -> *autre* (інший, інший).

У новофранцузький період точиться розмова про орфографію. Низка відомих діячів-лінгвістів висловлювала думку про необхідність зближення написання та вимови, проте в більшості залишилися консерватори. Один із аргументів був таким: орфографія може відрізнити простолюдина від освіченої людини. Крім того, у французькій мові, яка вже пережила ряд фонетичних рухів, не вистачало графічних знаків для зображення звуків.

Не всі знають, що в латинському алфавіті ще з римських часів тривалий час не розрізняли листи літери V і U. Зараз це здається

неймовірним, адже всім видно, що у "V" заголінка загострена, а у "U" вона плавна, проте до такого простого рішення дійшли не одразу. А для відмінності на письмі звуків [v] і [u] вигадували якісь хитрощі, зокрема, якщо це був звук [u], то після цієї самої графеми, що не устала, писали ще й букву l (оскільки вона сама в ряді слова вокалізувалася і дала також звук [u]) – і так ми отримали Renault.

У XVI ст. для позначення звуку [s] з іспанської була запозичена ще одна літера – ç (до речі, винахідники цієї літери, іспанці, досить швидко від неї відмовилися, а ось французькою вона прижилася).

У новофранцузький період завершується формування системи артиклів, і вона набуває сучасного вигляду. Крім того, в лексиці та орфографії розмежовуються іменники чоловічого роду (які мають нульове закінчення) та жіночого (які мають закінчення e, яке ще слабо читалося). Остаточно формується система самостійних особистих займенників (*moi, toi etc*), а форми *je, tu* тощо більше неспроможні вживатися без дієслова. Завершується утворення і ряду присвійних прикметників, і ми з повним правом можемо заспівати пісеньку про *mon-ma-mes, ton-ta-tes...*

У XVI ст. остаточно і безповоротно відмирають закінчення дієслів у формах я, ти, він/вона, вони (прибрати їх з орфографії лінгвісти не наважилися, знову ж таки діючи в рамках історичного принципу – етимології та спорідненості словоформ). Це назавжди виключило можливість побудови безособових речень з одним присудком, оскільки без підмета незрозуміло хто чи що виконує дію. Як наслідок, мова набула однієї з найважливіших рис аналітичного ладу – фіксованого порядку слів у реченні.

Мови бувають синтетичні, де функція слів у реченні виражається за допомогою зміни самого слова (додаток або усічення закінчень, префіксів тощо) і аналітичні, де своєрідними маркерами є службові слова (прийменники або допоміжні дієслова, а також саме

розташування слів).

Насправді це можна описати так: у реченні завжди є підмет, який робить дію, і додаток, що є об'єктом дії. Найголовніше для розуміння — визначити, хто є хто.

Ще одним показником є число, яке узгоджується з дієсловом (і стає зрозуміло, хто виконує дію), рід, а також багата дієслівна флексія (коли кожна особа і число має свою унікальну форму). Другим завданням у реченні треба визначити, де чие означення, бо і іменник-підмет, і іменник-додаток можуть мати при собі прикметник-атрибутив. "Синхронізація" в відмінку, числі і роді прикметника і іменника дозволяє нам у цьому розібратися. Головний плюс такої системи — це можливість вільного порядку слів, адже хто є, хто ми все одно визначимо за вищеописаним алгоритмом. Головний мінус — треба постійно ювелірно проводити словозміну, лізти буквально всередину слова, а ті, хто говорить, не дуже люблять. Згадайте, як важко дається відмінювання числівників, бо використовуються вони рідше іменників, та й парадигма їх відмінювання складніше звичайної.

В аналітичних мовах відрізнити додаток від слова, що підмет за самою формою, не можна (оскільки вона, форма, не змінюється). Тому, щоб їх ідентифікувати, вигадали алгоритм: якщо слово стоїть на першому місці, то це підмет, якщо після дієслова — це додаток. Наявність прийменника дозволяє уточнити характер додатка (у нас цю функцію поділяють прийменники з відмінками). За таким самим принципом визначається, де чий атрибутив (за місцем розташування, що стоїть ближче, тому відривати визначення від визначуваного слова не можна).

Відмінною рисою французької мови є також і те, що навіть іменник (за рідкісними винятками) виражається за допомогою зовнішніх атрибутів — артиклів. Іншими словами, іменник залежить від того, хто його оточує. Серед мінусів цієї системи — чіткий порядок слів

(не можна відхилитися), неможливість односкладових – безособових – речень, інверсій; у плані розуміння – завжди треба почути речення чи фразу цілком. Серед плюсів – легкість побудови речень: немає необхідності лізти всередину слів, достатньо лише додати один "кубик" поряд.

Питання про єдині норми письмової та усної мови знову постало на початку XVII ст. Встановлення абсолютизму стало новою віхою у розвитку Франції. Королівська влада концентрує у своїх руках політичний та економічний потенціал, єдина мова сприймається як невід'ємна частина державної машини. У 1636 р. з ініціативи кардинала Рішельє (того самого, хто будував підступи д'Артаньяну) була утворена Французька академія, покликана регулювати питання національної мови. До її складу увійшли консервативні представники паризького суспільства, які вважали, що треба звільнити від "забруднень" – тобто. просторіччя.

Принцип правильного вживання (*bon usage*) ставив на чільне місце і пурист Клод Вожля (*Claude Vaugelas*, автор однойменного правила, що вимагає замінювати артикль *des* на *de* у разі, якщо прикметник стоїть перед іменником у множині). Правильні мовні зразки Вожля брав із мови освічених дворян столиці. Тоді ж, у XVII ст. Академія випускає у двох томах словник французької мови.

Найдопитливіші можуть знайти його відсканований варіант на сайті цифрової бібліотеки Галліка і на власні очі побачити, як на письмі, наприклад, зберігалася буква *s* перед приголосними (тоді як у цій позиції *s* остаточно випала за два-три століття до цього): писали *estre*, а не *être* (бути), *epistre*, а не *épître* (послання, посвячення). Пізніше Академія щорічно 40-50 років перевидавала цей словник, який став єдиним стандартом норми.

Продовжуються зміни у сфері фонетики. У середині XVIII ст. поєднання *oi* (у старофранцузькій мові воно вимовлялося як [oi]) а потім

перетворилося на звуки [ɛ] або [wɛ], залежно від говірки) починає трансформуватися в [wa]. Спочатку це вважалося просторовим, але потім міцно увійшло в мову. Таким чином страчена королева Франціїї стала Антуанеттою (а не Антенеттою), а займенник *moi* став [mwa], а не [mɛ]. Трансформація не торкнулася тільки ряду слів, де, як і раніше, говорили [ɛ], і там просто змінили орфографію (замінивши *oi* на *ai*): *françois* -> *français*, *foible* -> *faible*, старе [ɛ] зберігає і другий за величиною (після Парижа) франкомовне місто світу – Монреаль. Він отримав назву по королівській горі, на якій він, як кажуть, знаходиться, а за старою вимовою *royal* читалося як [rɛal].

У XVIII ст. продовжує трансформуватись нестійкий звук [ə]. Як у сучасній мові, його вже не вимовляють наприкінці, проте в середині він ще існує і де-не-де замінюється на *é* (*décevoir*- розчаровувати). Упорядковується система носових голосних – зокрема, за новим правилом, якщо голосна закрита приголосним, що вимовляється назалізуючим, то звук залишається чистим. У сучасній фонетиці ми знаємо це, як правило, про те, що звук залишається чистим, коли після нього стоять "nn" або "mm".

У XVII ст. французи відмовилися вимовляти звук [r] у закінченнях -er (що найчастіше зустрічається у дієслів I групи), а й у закінченнях -ir у дієслів II групи (слово *finir* стало вимовлятися [fini]), у закінченнях -eur (наприклад, *menteur* (брехун) мало транскрипцію [mãtö], а *moqueur* (насмішник) відповідно [mokö]), і навіть у низці слів - *notre*: [not] (наш), *votre*: [vot] (ваш). Канути в небуття вже було загрожував і звук [l] на кінці слів, у тому числі навіть у займеннику *il* [il] -> [i], проте під впливом слів, запозичених з інших мов, де [l] на кінцях слів вимовлявся, цей звук у кінцевій позиції став відновлюватися – нічим він залишився тільки у нинішніх фонетичних винятків *gentil* (милий), *soursil* (брова), *fusil* (рушниця).

З іншого боку, французи іноді стали "опускати" [k] у слові *avec*.

Відпадання приголосних продовжувалося б, але втрутилися лінгвісти. У слові *aves* було закріплено обов'язково вимову останньої букви. Також завдяки "вольовому рішенню" знову стали читатися кінцеві *-r* у дієслів II групи і слів на *-eur*. Крім того, відновили вимову звуку [s] у словах *puisque* (бо), *presque* (майже) (колись давно вони утворилися злиттям відповідно *puis+que* і *près+que*, а, як відомо, *s* у позиції перед приголосним не читалося з XIII ст.).

У XVII-XVIII ст. палаталізований звук [l'], який на письмі виражається як *ill(e)* і вимовлявся раніше як італійське *gli* або класичне іспанське *ll* (українською звук передається як [ль]), наприклад, у слові *Севілья*), трансформувався в [й] (який вважається подальшим ступенем палаталізації і без того вже м'якого [ль]) і набув свого сучасного звучання. Винятки, як відомо, *mille*, *ville*, *tranquille*, а також місто *Lille*.

Особливо можна відзначити, що за останні 2-3 століття ряд французьких часів (складних за структурою) перестає вживатись у розмовній мові. Зокрема, форма *Passé Composé* фактично витіснила *Passé Simple*, також у мові носіїв мало дотримується принцип узгодження часів (який знову ж таки вимагає вживання складних, складових відносних часів).

Таким чином французька мова набула своєї нинішньої фонетичної та граматичної структури. Однак людська мова – тканина дуже жива, тому нові зміни не забаряться. І в міру оволодіння мовою ми почнемо помічати їх самі.

Висновки до 1 розділу

Зрозуміння історичних, соціальних та культурних змін у Франції XVII–XVIII століть є ключовим для контекстуалізації розвитку французької мови та її звукової системи протягом цього періоду. У цей період Франція переживала період значних політичних, економічних та соціальних перетворень. Централізація влади, яка почалася за короля

Людовика XIV, створила міцний централізований державний апарат. Це сприяло стандартизації мови та її поширенню як офіційної мови уряду та суспільства. В цей період відбулися важливі зміни у структурі суспільства. Збільшення численності середнього класу та розвиток міст сприяли поширенню освіти та культурних змін. Крім того, збільшення ролі влади королівства та зменшення впливу феодальних структур також вплинули на розвиток мови та її стандартизацію. Культурні трансформації, такі як розвиток літератури та театру, впливали на еволюцію

мови та її вживання в різних соціокультурних контекстах. Розглянувши пункт "Теоретичні засади досліджень звукової системи французької мови класичного періоду", можемо сказати, що цей аспект дослідження включає в себе ряд теоретичних підходів та методологічних засад, які допомагають аналізувати та розуміти фонетичну та фонологічну структуру мови того часу. Основний методологічний підхід полягає у вивченні звуків мови (фонетика) та їхнього організаційного та функціонального значення в системі мови (фонологія). Дослідники аналізують як самі звуки вимовлялися в класичний період, так і їхні функціональні властивості у межах мовної системи. Дослідники вивчають зміни у вимові звуків, їхній фонетичний склад та розподіл у словах та текстах класичного періоду. Дослідження звукової системи французької мови класичного періоду також включає в себе аналіз фонем та їхніх контекстів, порівняльний аналіз звуків та системи французької мови з іншими мовами того часу або з іншими мовами у різні історичні періоди.

РОЗДІЛ 2

РОЗВИТОК ФРАНЦУЗЬКОЇ МОВИ В XVII - XVIII СТОЛІТТЯХ

2.1 Особливості розвитку граматичної думки у Франції XVII-XVIII ст.

XVII і XVIII століття надзвичайно важливі у розвитку французької граматики. Саме в цей період граматики створюють принципи нормалізації французької мови, які надовго визначили мовну політику Франції. Необхідність захисту та прославлення рідної мови виникає у Франції ще у XVI столітті. Значно збільшується її словниковий склад.

Французька мова проникає у всі сфери суспільного та державного життя. Вона стає спільною політичною мовою Європи. Французька мова особливо популярна у Німеччині, Данії, Швеції, Нідерландах, Іспанії, Італії. Вперше постає питання про нормалізацію та кодифікацію французької мови. І хоча вже в Середньовіччі створюються граматики французької мови, вирішуються питання орфографії, пунктуації тощо, до кінця XVI століття у французькій мові, за образом висловом Д.Морне, панують "безлад і геній". Все це вимагає "упорядкувати мову". Цей девіз стає улюбленим у Академії. Ця ж думка проходить червоною ниткою через усю книгу "Нотатки про французьку мову" (1647) видатного граматаста цієї епохи Вожла.

На зміну кількісному розумінню переваг та недоліків літературної мови, що панувала у XVI столітті, у XVII столітті висувається якісний критерій; важливо не кількість існуючих в мові слів, а те, наскільки мова в цілому зрозуміла для людей, які говорять нею.

Проблема нормування французької блискуче вирішується теоретиками XVI–XVII ст. Завдяки їм складається мова, яку вже можна вважати новою. Недарма саме поняття новофранцузької мови лінгвісти пов'язують саме з XVII–XVIII ст. У аналізованій період розвитку граматичної думки у Франції характеризується винятковою плідністю та

активністю. У 1606 р. Малерб, який виступає проти принципів Пляеди, критикуючи твори Депорта, висуває нову концепцію ставлення людини до мови та формулює три умови, яким має відповідати літературна мова: чистота, ясність та точність. "Мало, щоб нас розуміли, — стверджує він, — треба, щоб нас не могли не зрозуміти" [1].

Перші граматики початку XVII ст. [2] ще продовжують традиції французьких граматистів минулого (Мегре, де ля Раме та ін.). Проте вже 1607 р. з'являється нормативна грамика Мопа [3], яка вперше розглядає питання синтаксису французької мови. Ми бачимо в ній прагнення автора, який повністю розділяв концепцію Малерба, відобразити та осмислити узус. Він вносить зміни до традиційної латинської схеми опису мови, адаптуючи її до французької мови. Так, наприклад, Ш. Мопа одним з перших відмовляється від такого традиційного розділу латинської граматики, як відмінювання, тоді як інші граматисти продовжують включати його до своїх книг (Дюваль, Уден та ін), і, навпаки, особливо виділяє та описує безособові конструкції, характерні для французької. Прагнення не просто описати структуру французької мови (завдання граматистів середньовіччя), а й водночас пояснити її, призводить до формування у другій половині XVII століття формалістичної і менталістичної тенденцій у французькій граматиці [4].

Перший спосіб опису бере свій початок з "Нотаток про французьку мову" (1647) Вожла. Встановлення норми, на його думку, передбачає вивчення фактів побуту без їхнього співвідношення з наявною системою граматичних понять та правил. У передмові Вожла пише, що його намір полягає не в реформуванні мови, не в знищенні слів, не в їх створенні, а лише в показі їх правильного вживання і, якщо воно незрозуміло чи невідомо, у його роз'ясненні та встановленні [5].

Вожла розрізняє "mauvaise usage", що формується в мові основної маси людей і "bon usage", який має на увазі манеру говорити, що

встановилася серед кращої частини придворного суспільства і знаходиться відповідно до манери викладу найавторитетніших письменників епохи. *Bon usage*, з погляду Вожла, є основним і єдиним критерієм, яким слід керуватися при встановленні норми. Він неоднорідний. У ньому виділяються "*usage déclaré*", одностайно визнаний і підтриманий двором і всіма письменниками, і "*usage douteux*". Останньому і присвячено книгу Вожла. У кожній своїй замітці граматист розглядає спірні випадки вживання, порівнює їх з іншими явищами, оцінює їх, ґрунтуючись на "*bon gout*" – критерії правильності мови.

Вожла надає перевагу загальноприйнятому вживанню. Відповідно до його концепції граматики не створює мови, вона повинна слідувати за ним. Теорія Вожла завойовує велику популярність. Вона стає офіційною академічною доктриною, оскільки орієнтація на "*bon usage*" забезпечує швидке вирішення спірних питань лексики та граматики. Це відповідає основним практичним завданням Французької Академії, записаної в її статуті (1634-1635), – дати достовірний опис французької мови, зробити її чистою, виразною та здатною до викладу мистецтв і наук.

Ідеї Вожла знаходять свій розвиток у працях інших граматистів. Бюф'є, наприклад, розробляє поняття "*usage*". Він вважає, що "*bon usage*" у визначенні Вожла має низку недоліків: з одного боку, воно засноване на надто вузькій та обмеженій соціальній базі, щоб бути надійним критерієм правильності мови, а з іншого, такий узус надто умовний та довільний. Бюф'є має на увазі під цим терміном мову всіх освічених людей (письменників, філологів, філософів), а також певної частини дворянства та буржуазії, що здобула "хорошу освіту". Критерій правильності мови Бюф'є – "*usage constant*", який співвідноситься з найбільш стійкою частиною "*bon usage*" [6].

Бюф'є говорить ще про два типи узуса: "*usage partagé*", у якому

можливі кілька однаково правильних варіантів вживання слова, обороту тощо, і "usage douteux (obscure)", у якому правильне вживання невідомо [7]. Після Вожла Бюфье повністю звільняє граматику від розпорядження. Він вважає, що "usage constant" встановлюється сам собою в процесі розвитку мови, а граматика повинна бути максимально об'єктивною при його описі.

Є ще один підхід до опису мови. Він поєднує у собі граматику, філологію, лексикологію, філософію, логіку. Його виникнення пов'язане з появою "Загальної та раціональної граматики Пор-Рояль" (1660). Цю граматику можна вважати спробою дати комплексну характеристику природної мови на конкретному прикладі. Вона по праву вважається провісником загального та порівняльного мовознавства та відкриває новий етап у вивченні мови.

Її автори, на відміну Вожла і його послідовників, ставлять завдання раціонального пояснення фактів мови. Вони прагнуть на науковій основі зробити те, що інші роблять лише за звичаєм. Арно і Лансло вважають розум загальним принципом, який керує будь-якою мовою. Ця граматика відповідає устремлінням епохи та заснована на картезіанській філософії. Під граматику тут розуміється мистецтво правильно говорити, тобто правильно мислити. Опис робиться суворішим. Якщо оцінка того чи іншого факту з позицій "bon usage" часто суб'єктивна і емоційна, тут враховується ступінь відповідності тієї чи іншої граматичного факту логіці, а поняття правильності цілком виходить з критерії розумності [8]. Наприклад, аж до XVII століття можна було сказати *ce sui je*, у цій конструкції дієслово-зв'язок узгоджується в особі з особистим займенником; з початку XVII століття це поєднання переосмислюється: дієслово починає узгоджуватися з вказівним займенником, що стоїть на першому місці і тому відповідним ознакам логічного і, отже, граматичного суб'єкта (*c'est moi*).

У граматиці Пор-Рояль мова вперше розглядається з погляду

плану змісту та плану вираження. У граматику вводиться вчення про речення як одиницю мови, що виражає логічне судження. Ідеї граматистів вплинули на лінгвістичну думку XVIII століття. Слідом за нею граматисти (Дюмарсе, Бюф'є, Кондильяк та ін.) пишуть цілу низку робіт, побудованих на тих самих принципах. Так, наприклад, Дюмарсе розрізняє в граматиці два принципи: в основі одного лежить незаперечна істина – розум, і тому явища мови, підпорядковані йому, загальні; в основі іншого – умовна істина, і явища, що відображають цей початок, залежать від низки умов і різні в різних мовах. Загальна граMATика повинна займатися вивченням явищ першого типу, предметом приватної граматики є явища другого типу. Загальна граMATика – наука; приватна граMATика – мистецтво [9].

Цікаву особливість у розвитку французької граMATичної думки в XVII-XVIII столітті є спеціалізація граMATик за соціально-функціональною ознакою [10]. "Педагогічні" (шкільні) граматики [11, 12] призначені на навчання французькій мові. Їхні основні переваги – стислість, зрозумілість викладу. Ними можна скористатися без додаткової підготовки. Вони адресовані широкому колу читачів. "Теоретичні" граматики [13, 14] – джерело знань про мову для письменників, учених та всіх тих, хто цікавиться не просто констатацією норми в тому чи іншому випадку, а й її науковим поясненням. Їхня поява зумовлена усвідомленням того, що вивчення шкільних граMATик недостатньо для оволодіння мовою, оскільки граMATика – це не просто сукупність певних правил, а й норма думки.

Автори намагаються допомогти читачеві вивчити мову та її зв'язок із мисленням. "Літературні" граматики [15] задовольняють інтерес широкого кола освічених людей до французької мови у Франції та за кордоном. Вони спираються на мову найвидатніших письменників Франції. В основі таких граMATик не звичай вживання мови певною групою людей, а розум (здатність до мислення) та добрий смак ("bon

gout"). Сплеск активності у нормалізації та кодифікації французької мови відбувається на тлі поступової зміни ролі граматистів у розвитку мови.

Якщо граматистів епохи Відродження можна назвати "переписувачами на буксирі еволюції" [16], оскільки в їх завдання входила лише констатація і скрупульозна реєстрація фактів мови, то в XVII-XVIII столітті діяльність граматистів перетворюється на один з найважливіших екстралінгвістичних факторів мовної еволюції. Малерб, Вожла та його послідовники не задовольняються простим спостереженням. Вони виправляють і спрямовують розвиток мови, прагнучи довести французьку до досконалості. Мова XVII століття сприймається як зразкова, класична. Внаслідок цього зусилля граматистів XVIII століття спрямовані на утримання французької мови на цьому рівні. Вони так керують змінами у мові, щоб допомогти йому відновити свої втрати та попередити їх.

Французька граматична думка XVII-XVIII століття відіграє особливу роль у формуванні європейської лінгвістичної традиції. Саме у Франції вперше виникає системний підхід до опису мови; мовна норма узгоджується зі стилем мови; з'являються терміни з оцінки літературної мови ("bon usage", "mauvais usage", "usage constant", "bon goût"); виділяються нові аспекти вивчення мови (загальне та порівняльне мовознавство, стилістика, синтаксис); створюються нормативні граматики для відбору правильних зразків мови та вироблення граматичних правил, йде кодифікація мови.

2.2 Хронологічна варіативність французької мови

З точки зору класичної романістики, в історії французької мови представлені три основні періоди її розвитку: старофранцузька, середньофранцузька, новофранцузька з виділенням ранньої новофранцузької. Цей поділ дуже умовний, і в його основі лежать,

головним чином, соціолінгвістичні та/або синтаксичні критерії. Так, старофранцузька від середньофранцузької відрізняється, перш за все, системними та синтаксичними ознаками: старофранцузька мова являє собою систему синтетичну, тоді як у середньофранцузькій мові виділяються переважно аналітичні елементи.

Середньофранцузький період розвитку французької мови протиставлений ранньому новофранцузькому періоду за соціолінгвістичним принципом: у XVI ст. В ранньоново-французький період французька мова вже стає національною мовою Франції (див.: [9]). На основі загальних методологічних позицій та хронології розвитку історію виникнення, становлення та еволюції французької мови прийнято ділити на такі періоди:

- класична латина (до III ст. н. е.);
- народна або вульгарна латинь (III-VII ст. н. е.);
- галороманський (протороманський) мову (VII–VIII ст. н.е.);
- старофранцузький період (IX-XIII ст. н. е.): мова являє собою синтетичну систему, що функціонує, головним чином, у формі численних діалектів;
- середньофранцузький період (XIV–XV ст.): мова стає переважно аналітичною системою;
- ранній новофранцузький період (XVI ст.): мова стає спільною для всієї французької нації та державною мовою Франції;
- новофранцузький період (XVII-XVIII ст. і до теперішнього часу): встановлюються норми, що регулюють розвиток та функціонування мови аж до сьогодні [11].

Кожен із зазначених періодів можна як варіант хронологічного стану мови чи як хронологічний варіант.

Перші три періоди відносяться до передісторії французької мови. На цьому синхронічному відрізку відбувається формування на основі народної латині та кельтських діалектів у Галлії. Наступні чотири

періоди – це історія вже власне французької мови, що розвивалася як окрема самостійна система [13].

У сучасній романістиці розрізняють такі періоди розвитку латинської:

- архаїчна латина (III – кінець II ст. до н. е.);
- класична латина (I ст. до н. е. – II ст. н. е.);
- народна (вульгарна) латина (III–VII ст. н. е.)

Пізніша форма існування латинської мови, яка відноситься, принаймні, до VIII ст. н. е., у романістиці носить назву протороманської або галороманської (на території Галії) мови [14].

Дослідження даних, що стосуються різних етапів розвитку латинської мови, та зіставлення з особливостями всіх романських мов дозволяє зробити висновок у тому, що у основі лежить не класична, а, переважно, вульгарна латинь. У той час як класична латина являє собою певний зразок досконалості з чіткими та суворими нормами у граматичній та фонетичній системі, народна латина характеризується значними відступами від цих норм. Цей відступ пов'язаний із змінами в морфології, менш суворим синтаксисом, переважанням розмовної мови тощо. Причому ці явища були дуже поширені ще за часів класичної латині і навіть раніше, що можна виявити у творах Плавта і Цицерона (III ст. до н. е.).

Отже, народна латина існувала у всі періоди розвитку латинської мови. Найчастіше це був розмовний варіант латинської мови, який існував переважно в усній формі. Таким чином, протиставлення класична – вульгарна латина відбиває не два послідовні етапи розвитку латинської мови, а одночасне співіснування двох варіантів однієї мови. На підставі цього дослідниками констатується, що часові рамки існування вульгарної латині збігаються з часом існування латинської мови як особливої лінгвістичної сутності [12].

Значні відмінності між класичною та вульгарною латиною

з'явилися під час так званого каролінгського відродження (кінець VIII ст.). У цей час Карл Великий зробив спроби відродження класичної латині, що йому не вдалося. Офіційно факт трансформації латинської мови в романську був зафіксований у 813 р. на соборі, що відбувся у м. Тур. У 842 р. з'являється перший текст, написаний романською мовою, – "Страсбурзькі клятви". У 882 р. з'явився перший літературний текст романською мовою – "Кантілена про святого Євлалію".

У старофранцузький період розвитку мови стає можливим виділити лексичні групи слів, сформовані за певним принципом, що характеризує цей хронологічний варіант:

- слова латинського походження (загальноживана розмовна лексика, яка є словотворчою базою до створення нових слів);
- слова нелатинського походження (запозичена лексика з кельтської, німецької, давньогрецької мов).

Ці групи лексики різняться як і кількісному відношенні, так і у плані поширеності: латинізми представлені майже переважають у всіх галузях життєдіяльності, кельтизми і германізми пов'язані з певним колом реалій. Так, слова з кельтської мови відносяться, перш за все, до галузі сільського господарства, германізму – до військової сфери [3].

Старофранцузька мова містить відносно невелику кількість слів кельтського походження – за підрахунками різних дослідників їх близько 300. Наприклад, деякі міста Франції мають у своїй назві кельтське коріння – Paris, Reims, Poitiers, Amiens, Angers та ін. Лексики німецького походження у старофранцузькій мові значно більше. Причому широкий пласт германізмів представлений ще народною латинню. Це, головним чином, слова, що стосуються військової справи, судочинства та державного правління – *hring*, *hariban*, *bandjan*, *banner*, *mainbor*. Ці та багато інших слів німецького походження перейшли з народної латині у всі романські мови. Крім того, у старофранцузькій мові є німецькі запозичення значно пізнішого періоду і їх набагато

більше в кількісному відношенні (див.: [7]).

За своїм семантичним складом лексика старофранцузької мови характеризується різноманітністю. У ранній період активно розвивається лексика, пов'язана з організмом людини, її інтелектуальною, трудовою діяльністю, моральними якостями, емоційними переживаннями. Тут представлені слова латинського походження: *homme, femme, frère, soeur, pied, fier*. Лексика, що стосується міської культури, також запозичена старофранцузькою мовою переважно з латинської: *cité, ville, tour, pavillon* [6].

До стародавнього лексичного фонду, що входить до латинської мови, належать також іменники, які називають різні природні об'єкти: небо, землю, сонце – *ciel, terre, soleil*; дієслова, що позначають найпростіші трудові дії, мовлення та розумове сприйняття: *couper, fendre, tendre, dire*, пересування: *aller, venir, fuir, courir*; буття та спокій: *ester, manoir*. У XIV–XV ст. активно формується загальнофранцузька письмова літературна мова. Особливу роль у цьому процесі відіграє франсійський діалект, на якому говорили в Іль-де-Франс (Парижі), який на той час став культурною та політичною столицею Франції ([1]).

У середньофранцузький період значно розширюється застосування французької літературної писемної мови у діловій сфері. Великий розвиток у цей час набуває література і, головним чином, драматургія: з'являється такий жанр, як літургійна драма, а міраклі поступаються місцем містерії (наприклад, "*Mystère du vieux Testament*" – "Містерія Старого Завіту", "*Mystère de la Passion*" – "Містерія пристрастей").

Розвиваються комедійні жанри, жанр описового роману, мемуарна література (Антуан де ля Саль, 1388-1469; Жан Фруассар, 1337-1404). Крім того, активно розвивається лірична поезія (Гійом Машо, 1300-1377; Юсташ Дешам, 1346-1406). Розповсюдженню письмової літературної французької мови в цей період сприяє не тільки розквіт

власне французької літератури, а й розвиток перекладацької діяльності, в результаті якої з'явилася велика кількість творів, перекладених з латинської на французьку. У цей час було переведено значний обсяг юридичних, філософських, історичних трактатів та різноманітних наукових творів.

Антична література стає джерелом знань, формується ціла плеяда перекладачів – П'єр Берсюїр, Ніколя Орезм, Жак Бушо та ін. Цей вид діяльності стає головним джерелом запозичень. Активна перекладацька діяльність перших гуманістів сприяла появі великої кількості нових слів у французькій мові, що стали основою наукової термінології, яка продовжувала активно розвиватися протягом XVI-го і наступного століття.

Таким чином, найбільша кількість лексики в середньофранцузьку мову прийшла з латинської та давньогрецької мов. Великий внесок у розвиток лексичної системи французької мови зробив відомий перекладач Ніколя Орезм, який перекладав французькою мовою праці давньогрецького філософа Аристотеля. Завдяки йому у французьку мову увійшли такі слова: *agent, animer, coordination, priver, promulguer* [16].

У ранньоновофранцузький період 1564 р. королем Карлом V французька мова проголошується державною мовою. Він обслуговує сферу релігії, філософії та власне науки. Крім того, він сам стає об'єктом пильного наукового вивчення [5]. На лексичний склад мови цього періоду вплинула епоха Відродження: активно поповнювалася термінологія мистецтва, з'явилася нова наукова та військова термінологія. Широко запозичується лексика з діалектів, наприклад: *abeille, hisser, daurade, avalanche, glacier* [7].

У XVII-XVIII ст. встановлюються норми, що регулюють розвиток та функціонування французької мови аж до теперішнього часу. Цей період прийнято називати класичним. Була зроблена успішна спроба

вироблення системи структурування символів для письма та усній громадській сфери. Цей період розвитку французької мови ознаменований пуристською кампанією, ідейним натхненником якої став Ф. Малерб [8].

Починала складатися система стилів французької мови. Велася активна робота з упорядкування граматичної системи (граматика Пор-Рояля, А. Арно, К. Лансело) та створення "Словника Французької Академії". У цей період, згідно з опитуванням, проведеним абатом Грегуаром в 1790 р., з 25 млн. жителів Франції по-французьки могли говорити лише 12%. Заходи щодо подолання такої ситуації були викладені ним у "Доповіді про необхідність та способи знищення патуа та запровадження у спільне користування французької мови" [7]. Однак навіть у XIX ст., за словами Г. Вальтер, до 80% діалогів між французами відбувалися на місцевих діалектах [13].

У лексичному складі французької мови XVII–XVIII ст., поруч із звичними італійізмами, латинізмами, з'являються англіцизми [8]. Такою ж закономірною бачиться тенденція у закріпленні у період нового термінологічного вокабуляра завдяки розвитку науки й техніки. З боку пуристів все частіше чути аргументи на користь очищення французької мови від фамільяризмів та діалектизмів, принаймні при офіційному спілкуванні, однак у загальнонародній мові подібні лексичні форми продовжують існувати. Складається *bonusage* і *mauvaisusage*. Активна лексикографічна діяльність у цей період дозволяє систематизувати словник французької, структурувати і нормалізувати його.

Початок XXI ст. для французької пов'язано з кількома потужними чинниками, які впливають на його еволюцію: розвиток загальнофранцузького варіанта з урахуванням різнопланової варіативності – територіальної, хронологічної, соціальної, стилістичної [4], безперервні мовні контакти, а також поява інноваційних форм опосередкованої комунікації завдяки мережі Інтернет та інших

високотехнологічних засобів, що забезпечують непряме спілкування: різні модні гаджети та актуальні девайси, SMS-зв'язок – ринок у сфері комунікаційних пристроїв переживає бурхливе зростання не тільки у Франції, але й за її межами.

Таким чином, короткий опис традиційно виділених етапів розвитку французької мови показує, що на кожному синхронічному відрізку, що характеризується специфічними процесами мовного розвитку, можливе виділення певного хронологічного варіанта французької мови. Хронологічна варіативність залежить від соціально-територіальних та стилістичних варіацій французької мови, що відображає взаємозумовленість мовних процесів протягом усієї її історії.

2.3 Пуристичні та антипуристичні тенденції розвитку словникового складу французької мови XVII-XVIII ст.

Сучасна французька мова народилася в епоху Великого сієку, яка пережила тривалий період соціальної стабільності та економічного процвітання і дозволила Франції досягти досі неперевершеного престижу в політичній, літературній та мистецькій сферах. У 17 столітті Франція була найбільшою демографічною та військовою державою в Європі; крім того, країною владно керували сильні особистості: Анрі IV, потім Рішельє, Мазаріні та Людовик XIV, який домінував у свою епоху понад 50 років.

Королівський абсолютизм.

Генріх IV (1553-1610). Заслуга Генріха IV, який став королем Франції в 1589 році, полягала у відновленні миру та єдності в королівстві. Саме з нього почався королівський абсолютизм.

Рішельє. Під час правління Людовика XIII (1610-1643) Рішельє працював над відновленням королівської влади шляхом посилення

централізації, реорганізації армії і флоту, створення всюдисущої поліції. Ззовні міністр Людовика XIII заохочував встановлення переваги Франції в Європі та створення колоніальної імперії. Під час неповноліття Людовика XIV Мазаріні (1643-1661) продовжував ту ж політику, що й його попередник, і готував правління Людовика XIV.

Людовик XIV. У 1661 році почалося його особисте правління. Вся влада була зосереджена в його руках. Король нав'язав свою владу остаточно приборканому дворянству, тоді як його міністр Кольбер ефективно керував процвітаючою економікою, а Луваа контролював грізну армію та французький флот.

Жага влади підштовхнула Людовика XIV частково отримати гегемонію в Європі через безперервну серію воєн. Таким чином Франція отримала нові провінції. Через свої територіальні придбання, через престиж своїх перемог, через вплив, який вона мала в Європі, Франція стала найбільшою державою на континенті. Буржуазія була найбільшою вигодою від стану внутрішнього миру. А народ, пригнічений податками і голодний у лихі роки, гірко терпів невдачі чужих воєн.

Французька: класова мова, сформована граматиками. У той час французька була лише мовою соціального класу. Це була офіційна мова, по суті куртизанська, аристократична та буржуазна, літературна та академічна, якою розмовляли, мабуть, менше мільйона французів із загального 20-мільйонного населення. Самі письменники підкорилися якщо не цьому "мистецтву благородного промовчання", то консерватизму вишуканої мови. Незважаючи на свої якості та престиж у Франції та за її межами, письменники Великого Сікулю самі не створювали французів свого часу і навіть не намагалися нав'язати свій спосіб бачення.

Літературна мова цієї епохи здавалася не так індивідуальним підприємством, як колективною роботою аристократичної та буржуазної еліти, яка перетворила французьку мову на форму

мистецтва, нав'язану культурному суспільству Парижа.

Отже, у столітті авторитарної організації саме граматика сформували мову на свій смак. Кажуть, що за час правління Людовика XIV з'явилося більше сотні професійних цензорів. На думку граматиків, французька мова досягла вершини досконалості та досягла ідеалу сталості. Вони виступали за використання добірної та елегантної лексики; заборонені італізми, архаїзми, провінціалізми, технічні та наукові терміни, "низькі" слова. Цей "лінгвістичний пуризм" був започаткований Франсуа де Малербом (1555-1678) і продовжений Клодом Фабром де Вогеласом (1585-1659) і Ніколя Буало з його "Поетичним мистецтвом" (1674).

Щоб зробити найкращий відбір "розумних людей", чий авторитет міг би справити благодатний вплив на французьку мову та літературу, кардинал Рішельє в 1635 році створив Французьку академію, яка відповідала за створення словника, граматика, риторики та поетики, і дбати про мову. Так, Французька академія з метою "чистоти мови" видала перше видання свого словника в 1694 році.

Наприкінці століття, перед Академією, з'явилися також словники Сезара П'єра Рішеле ("Французький словник", 1680) і Антуана Фюр'єра ("Нарис універсального словника", 1684; "Універсальний словник", 1690). Праця Фюр'єра була перевидана єзуїтами і з 1704 року називалася *Dictionnaire de Trevoux*. Усі ці праці є прямим результатом плідних дискусій про мову, які захоплювали світські кола XVII століття.

У цей час також досяг розквіту граматика, зокрема "Загальна та обґрунтована граматики" (1660), написана янсеністами Антуаном Арно та Клодом Ланселотом і більш відома під ім'ям Граммера де Пор-Рояля. Мета авторів – показати, з точки зору картезіанської філософії, чому ми маємо рацію, коли говоримо так чи інакше. Цей підхід ґрунтується на лінгвістичній моделі, наданій авторами та судом.

Мова, якою розмовляє народ. Однак французька мова, обрана

елітою і якою розмовляє, швидко проникла в мову народу. У Франції рівень неписьменності становив близько 99%. Людей тримали в повному невігластві; основним вченням залишалося вчення про релігію, яке викладалося на мові, якщо ще не на латині.

Поза адміністрацією, мова не була державною справою королівської особи; жодної політики мовної асиміляції не було розпочато і навіть не розглядалося. Прості люди продовжували розмовляти своєю місцевою мовою. Нові провінції, приєднані до королівства, навіть були звільнені від застосування ордонансу Віллер-Коттере 1539 року.

Альберт Доза, фахівець із сільського мовлення, склав опис 636 скоромовок у Франції XVII століття. Ми могли б прояснити лінгвістичну ситуацію, сказавши, що тоді мова народу поділялася на три категорії носіїв: так звані "франкомовні", "напівпатоізанські" та "патоізанські".

Франкомовні люди відповідали індивідам, які активно володіли одним із варіантів народної французької мови, більшою чи меншою мірою позначеною провінціалізмами, жаргонними виразами та архаїзмами; ці діалекти мали центр у Парижі та околицях. Якби ми могли почути розмову серед простих людей того часу, ми б помітили французьку мову з сильним провінційним відтінком і дуже місцевими звичаями. Наприклад, ми почуємо *Piarre* замість *Pierre*, *pleasure* замість *pleasure*, *tab* замість *table*, *al* для неї, *a m'verra pus* для *she will see me no more*, *quéqu'un* для когось, *something* для чогось тощо. Більшість парижан вимовляли такі слова, як *loi*, *moi* і *roi*, як і сьогодні ([lwa], [mwa] і [rwa]), але аристократи все ще говорили [lwé], [mwé] і [rwé].

Напівпатоізанці. У міру того, як ми від'їхали від Парижа, динаміки стали напівмовними. Вони лише пасивно знали популярну французьку мову; вони нормально розмовляли своєю материнською мовою, але розуміли французьку. Носії напівпатуа в основному зустрічалися в нафтових регіонах Північної Франції: Нормандії, Шампані, Пікардії, Луари, Пуату, Бургундії. Жили вони переважно в містах, оскільки на селі

панувала місцева мова. У регіонах Ок, тобто на півдні країни, навіть культурні класи майже не розмовляли французькою, хоча й розуміли її.

Патоізанти. Скрізь ми знаходимо лише тих, хто розмовляє одномовною мовою, які не мали ні активного, ні пасивного знання французької мови.

Стан французької мови: вимова. Подібно до предметів Людовіка XIV, слова були згруповані за класами; словниковий запас включав лише терміни, дозволені "чесній людині", і базувався на традиції "доброго вживання". Її словниковий запас, збіднений незнижуваним пуризмом, не збагатився, за винятком певної кількості запозичень з італійської (188 слів), іспанської (103 слова), голландської (52 слова) та німецької (27 слів). Що стосується речення, то воно було скорочено і спрощено з початку правління Людовіка XIV; ми відмовилися від довгих, ходульних речень Корнея. У граматиці не було жодних примітних нових фактів, окрім зникнення -s із множини у вимові, яка з тих пір залишилася лише орфоепічним знаком.

Навіть якщо письмова мова цього періоду була частиною сучасної французької мови, оскільки тексти доступні нам без перекладу, стан аристократичної вимови ще не був таким, як сьогодні. Жіночий рід, наприклад, можна було ідентифікувати на слух: Aimée у жіночому роді вимовлявся з подовженим [é], тоді як [é] у чоловічому Aimé був коротким; інфінітив to love мав ще довший [é].

Крім того, продовжувалося випадання кінцевих приголосних: touchai, plaisi, court, ifaut, i(l)s ont [izont], not(r) [not] становили норму, а не mouchoir, pleasure, run, it is needed, у них є наш [notr], який зробив "люди" і "низький". Так само ми видалили ненаголошене "e" в таких словах, як бажання, пустеля, таємниця, які вимовляються як [dzir], [dzèr], [skrè]. Ще одне цікаве явище стосується вимови давнього дифтонга oi; слова на -oi вимовлялися [wé] або [wè]. Ми говорили [mwé] (я), [twé] (ти), [rwé] (король), але [krwèr] для віри, [bwèr] для пиття,

[franswè] для імені Франсуа, [fransè] для французької мови (французьке письмо) і мова [franswèse] для французької мови. Таким чином, французька мова Академії відрізнялася від грубої вимови народу, яка перейшла на [wa] в roi (а не rwé), яку ми маємо зараз.

Міжнародна мова. Тим часом, у 1714 році, під час Раштадтського договору, "офіційна" французька мова вперше була використана при складанні міжнародного правового документа, і вона залишалася дипломатичною мовою до війни 1914-1918 років. Вона скинула латинь, навіть якщо вона все ще залишалася загальноживаною. Поширення "французької" мови було тоді значним через королівські завоювання та втечу протестантів (гугенотів) із Франції.

Тому Франція в XVII ст. пережила значний економічний, політичний, військовий і культурний розвиток, що сприяло встановленню її небувалого міжнародного авторитету. Отже, французькою мовою говорять і пишуть у всіх європейських дворах. Фрідріх II (Пруссія), принц де Лінь (Австрія), Джованні Джакомо Казанова (Італія), Якоб Грімм (Німеччина), абат Фердинандо Галіані (Італія), Роберт Волпол (Велика Британія), Катерина II, Марія-Тереза Австрійська Йосиф II (Австрія) чудово писав французькою мовою. Проте всередині країни на той час французька була лише мовою аристократичного та буржуазного класу, літературною та академічною мовою, очищеною відповідно до правил "доброго вживання" граматиками та майже повністю ігнорованою людьми Франція, які належать до носіїв скоромовки. Париж тоді був "універсальною столицею".

Висновки до 2 розділу

Розвиток граматичної думки у Франції XVII-XVIII століть був визначальним для формування сучасної французької мови. Протягом цього періоду активно працювали над створенням єдиних норм та

правил для французької мови, що включало стандартизацію орфографії, синтаксису та морфології. Заснування Французької академії в 1635 році стало ключовим моментом у цьому процесі, оскільки Академія займалася упорядкуванням мови, виданням словників та граматик, які мали значний вплив на мовну політику. Вплив класицизму, який наголошував на простоті, ясності та логічності мови, відобразився в граматичних правилах та рекомендаціях. Створені численні граматичні праці стали основою для навчання та використання французької мови.

Хронологічна варіативність французької мови в XVII-XVIII ст. відображає значні зміни та розвиток, що відбувалися у цей період. Мова постійно змінювалася, пристосовуючись до нових соціальних, культурних та політичних умов. Звукова система, лексика та граматики зазнавали змін, що відображали загальну еволюцію мови. Важливим аспектом було впорядкування мовних норм, що сприяло зменшенню варіативності та встановленню єдиних стандартів. Незважаючи на зусилля щодо уніфікації мови, регіональні діалекти продовжували існувати та впливати на розвиток стандартної мови. Вплив інших мов, зокрема латинської, італійської та іспанської, додавав французькій мові динамізму та багатства.

Пуристичні та антипуристичні тенденції у розвитку словникового складу французької мови в XVII-XVIII століттях відігравали важливу роль у формуванні сучасної французької мови. Пуристичні тенденції спрямовувалися на очищення мови від запозичень та впливу інших мов, створюючи нові слова замість іноземних запозичень та дотримуючись класичних мовних норм. Антипуристи, навпаки, виступали за прийняття запозичень та збагачення мови новими словами, вважаючи, що мова повинна бути живою та динамічною, відображаючи культурні та соціальні зміни. Взаємодія пуристичних та антипуристичних тенденцій призвела до створення збалансованої мовної системи, яка поєднувала збереження традиційних норм та прийняття нових елементів.

Дослідження розвитку французької мови в XVII-XVIII століттях показує, що цей період був часом значних змін та еволюції. Розвиток граматичної думки, хронологічна варіативність мови та взаємодія пуристичних та антипуристичних тенденцій зробили вагомий внесок у формування сучасної французької мови, що дає можливість краще зрозуміти її історію, розвиток та унікальні особливості.

ВИСНОВКИ

Хоча етапи розвитку французької мови пов'язані з історією народу та французької цивілізації загалом, історія французької мови представляє, насамперед, розвиток французької ідіоми протягом століть.

Трансформації у фонетичній структурі, завжди тяжіючі до передньої та лабіалізованої артикуляції, призвели до значного збагачення передньоязикових приголосних і передніх голосних, які містять дві опозиції: відкритий/закритий, лабіалізований/нелабіалізований. Інше протиставлення голосних, сформоване приблизно в XVI столітті, стосується протиставлення голосних у роті/носових голосних. Сучасна французька система приголосних утвердилася після двох етапів еволюції.

Переважаючий парокситонічний наголос латинської та галло-романської мови стає, з падінням кінцевого е, окситонічним, що призводить до тенденції французької мови розглядати слово як лексичне ядро, граматичні показники якого знаходяться в прийменнику.

Отже, граматична структура французької мови, поступово усуваючи флективні характеристики, накопичує аналітичні елементи: зникнення відмінків, конституювання класу знарядь, які беруть на себе граматичні функції іменника та дієслова. Сучасна морфологічна структура встановлюється в XIV – XV ст.

Синтаксис складних речень і лексика, найбільш мобільний аспект мови, продовжує розвиватися.

Майбутня еволюція французької мови непередбачувана. Протягом двох десятиліть піднімалися голоси, щоб засудити "англоманію". Інша тенденція є результатом переважаючого місця розмовного слова, яке формує нові контури мови.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Biekšienė, Ž. (2005). L'étude diachronique de la langue française (au niveau phonétique). Université Pédagogique de Vilnius. P. 36.
2. Cerquiglini, B. (1993). La Naissance du Français. Presses Universitaires de France. P.11.
3. Englebert, A. (2009). Chapitre V. L'évolution des voyelles. Dans: A. Englebert, Introduction à la phonétique historique du français (pp. 45-122). Louvain-la-Neuve: De Boeck Supérieur.
4. Formation de la langue française (2022). Récupéré de <https://www.unizd.hr/Portals/16/francuski/Histoire%20de%20la%20langue%20fran%20caise.pdf>.
5. Histoire de la langue française (2019). Université de Zadar. Récupéré le 27 avril 2023, à partir de <https://www.unizd.hr/Portals/16/francuski/Histoire%20de%20la%20langue%20fran%20caise.pdf>.
6. Leclercq, O. (2011). D'un dictionnaire de l'Académie à l'autre (1694-1718): deux traitements des mots dérivés. Éla. Études de linguistique appliquée, 163, 271-284. DOI: 10.3917/ela.163.0271.
7. Lenoble-Pinson, M. (2021). Le "Dictionnaire de l'Académie française" numérisé, en accès libre et gratuit. XLinguae, 14(4), 7-18. DOI: 10.18355/XL.2021.14.04.01.
8. Marty, A. (2002). La phonétique française: histoire et classification. Presses Universitaires de Provence. <https://books.openedition.org/pup/1361?lang=fr>.
9. Morin, Y. C. (2006). Histoire des systèmes phonique et graphique du français.
10. Noiriél, G. (2018). Une histoire populaire de la France: de la Guerre de Cent Ans à nos jours. Marseille: Agone, p. 829. 17.
11. Picoche, J., & Marchello-Nizia, C. (2008). Histoire de la langue française.

- VIGDOR, p. 222. 18. Règles de la transformation phonétique. Université de Québec à Trois-Rivières. Récupéré le 23 avril, 2023, de https://oraprdnt.uqtr.quebec.ca/pls/public/gscw031?owa_no_site=6788&owa_no_fiche=6
12. Schweitzer, C. (2018). Parole et Chant. Histoire des théories du son du français à l'âge classique (XVIIe – XVIIIe siècles) [Thèse de doctorat, Université Sorbonne Paris Cité], p. 223.
13. Septième Art et Demi. (2020, 6 juillet). Histoire, prononciation, évolution: tout sur le "R" français. [Blog post]. Récupéré le 28 avril 2023, de <https://septiemeartetdemi.com/2020/07/06/histoire-prononciation-evolution-tout-sur-le-r-francais/#2>
14. Stanislav, O. (2021). Histoire de la langue française : manuel. Loutsk: Centre d'édition et de polygraphie "Veja-Drouk".
15. Sypnicki, J. (2013). Précis de phonétique historique du français. Varsovie: Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego. P. 31.
16. **THÉÂTRE CLASSIQUE**. (2015). Les précieuses ridicules. Dans Théâtre complet de Molière (Vol. 1, pp. 1-32). Paris: Éditions Gallimard.
17. Tkachuk, I. (2020). L'analyse comparatif des systèmes phonétiques du français et de la langue roumain [Mémoire de master en linguistique, Université Nationale Linguistique de Kyiv], p. 14.
18. Wikimanche. (2022). Dénasalisation. Récupéré le 26 avril 2023, de <https://www.wikimanche.fr/Dénasalisation>.

СПИСОК ДОВІДКОВОЇ ЛІТЕРАТУРИ

19. Centre National de Ressources Textuelles et Lexicales (CNRTL). Accès : <https://www.cnrtl.fr/etymologie/soutien>
20. Centre National de Ressources Textuelles et Lexicales (CNRTL). Accès : <https://www.cnrtl.fr/etymologie/soupir>

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ:

21. Culture Tube (2021, le 5 mars). LE BOURGEOIS GENTILHOMME de Molière | Théâtre [Vidéo]. Youtube.
<https://www.youtube.com/watch?v=fNLUrAg6pIM>
22. Veraeikon (2009, le 18 octobre). Le Bourgeois Gentilhomme 1 - Lully - Molière (Fragmentos) [Vidéo]. Youtube.
<https://www.youtube.com/watch?v=h1HgO5pza24>
23. Veraeikon (2009, le 20 octobre). Le Bourgeois Gentilhomme 6 - Lully - Molière (Fragmentos) [Vidéo]. Youtube.
<https://www.youtube.com/watch?v=KEuzrMRE17E>